

SVENSK MEDICINHISTORISK TIDSKRIFT

**Vol. 9 Nr 1
2005**

**SVENSK MEDICINHISTORISK
TIDSKRIFT**

Vol. 9 Nr. 1. 2005

**Swedish Journal of History of Medicine
Short Summaries in English**

Föreningen för utgivandet av Svensk Medicinhistorisk Tidskrift

INNEHÅLL

NILS O. SJÖSTRAND Redaktörens förord	7
EBBA DURING Prinsessan Anna Vasa - ett fascinerande livsöde och skelett	9
DAVID DUNÉR Om darningar. Emanuel Swedenborgs iatromekanik	27
NILS O. REHN Rapporter om ögonsjukdomar och deras behandling i Sverige. under 1700-talet	49
LENNART BERGGREN Linné-lärjungen J G Wahlbom. Lärd läkare och händig ögonkirurg	59
TORGIL HALLBÖÖK Pehr af Bjerkén d.y. 1765-1818. Öfverfältskär vid Serafimerlasarettet. Konung för kirurgien	69
RAGNAR FÄNGE+ Lansettfiskan som lantdoktor fann och många andra läkare studerade	83
MALIN APPELQUIST & PETER M NILSSON Folkhälsan i östra Skåne 1860-1899 - en studie utifrån provinsiälläkarrapporter	95
DAG HYDÉN & TOMAS GEJROT Hans Key-Åberg - Linköpings förste öronklinikchef, militärläkare och författare med intressant släkthistoria	115
MALOU HULTCRANTZ & HERMAN DIAMANT Sigmund Freud och hans ledsagare in i döden	121
IVI-MAI SCHÖÖN Visioner kontra demokratiska majoritetsbeslut. Tio judiska specialisters inbjudan till Norge och Sverige 1939	129

LARS BERGLJUNG

Sir Geoffrey Keynes 1887-1982. Kirurgisk pionjär,
medicinshistoriker, humanist 147

ÅKE NORDERAM, PER ÅSTRAND, PER-GUNNAR NORD,
GUNNAR PAULIN & HARTMUT FELDMANN

En sjukhusanknuten käkkirurgisk kliniks tillkomst och utveckling 155

ANNA LEVIN & PETER M NILSSON

Framväxten av en diagnos - synen på psykiska krigsreaktioner under
1900-talet med fokus på FN-svenskarna i Kongo 1960-64 163

RECENSIONER

- Tomas Gejrot En berättelse om geologins grundare
och upptäckten av jordens historia 187
- Tomas Gejrot Ett livsöde i reformationens spår 188
- Nils O. Sjöstrand Intresseväckande medicinhistoriska
översikter, som ger en god bild av sjukvårdens
förändringar och samtidigt ett levande vittnes-
börd om det medicinhistoriska intresset i
vårt land 189
- Nils O. Sjöstrand Tredje upplagan nu kommen av ett grandios
mästerverk 194
- Nils O. Sjöstrand Under teologins primat, när universitetets
anda och lärdom kretsade kring religionen 195
- Nils O. Sjöstrand En vacker, mycket heltäckande och
fängslande minnestekning 196
- BAKVAGNEN: Öppet forum för korrespondens, meddelanden
och notiser..... 199

Redaktörens förord

Så kommer nu 2005 års nummer av vår tidskrift. I detta nummer har vi till skillnad mot föregående inte någon riktig temaserie såvida man inte, som man en gång i tiden hade, har ett mycket vitt kirurgibegrepp. Osteologen Ebba Durling inleder numret med en skildring av en syster till Kung Sigismund I eller Sigismund III Vasa (Zygmunt III Waza), som han heter i Polen. Den för de flesta svenskar troligen helt okända prinsessan Anna har en spännande livshistoria och ett intressant skelett – det är roligt att kunna presentera ett riktigt osteologiskt arbete som utnyttjar modern teknik i Tidskriften. Prinsessan framstår förövrigt som en ovanligt sympatisk medlem av Vasaätten med en för tiden ovanligt frihetlig syn på religionen. David Dunér ger oss sedan en skildring av Emanuel Swedenborgs iatromekanik. Att Swedenborg, förutom sina mekaniska insatser, bl a som Polhems medhjälpare, sin insats i Bergskollegium och sitt, inte minst av litteraturvetare omhuldade, välkända andeskåderi, pneumatiska umgänge och spirituella systematiserande, också framlade avancerade hjärnfysiologiska funderingar är säkert en nyhet för några av tidskriftens läsare och Dunér leder oss lärt men tillgängligt in i det idéhistoriskt fängslande ämnet. Vår tidskrift har nu inom loppet av fyra nummer kunnat avhandla medicinhistoriskt intressanta aspekter av fyra av våra internationella berömdheter i gången tid nämligen Olof Rudbeck d ä, Emanuel Swedenborg, Nils Rosén von Rosenstein och Carl von Linné.

Oftalmiatriken räknades förr främst till de kirurgiska specialiteterna. Nils Rehn avslutar sin genomgång av 1700-talets Svenska oftalmiatrik, som startade i Vol. 6. 2002, med en personsammanställning och Lennart Berggren ger ett helporträtt av Linnélärjungen L G Wahlbom, som – bakgrunden likmätigt – förutom åt oftalmiatrik och övrig medicin också ägnade sig åt naturforskning och då särskilt botanik. Torbjörn Hallböök ger sedan ett helporträtt av en av våra verkligt stora kirurger från de händelserika decennierna kring sekelskiftet 1800, nämligen den ryktesomsusade Pehr af Bjerkén.

Det är en särskild glädje för mig att kunna publicera hädangångne professor emeritus Ragnar Fänges efterlämnade uppsats om den berömda lansettfisker i Svensk medicinhistorisk tidskrift. Artikeln belyser på ett utmärkt sätt även temat ”läkaren som naturforskare”. Naturforskningen var i gången tid i hög grad medicinarnas fält och vid universiteten var det de medicinska fakulteterna som stod för det mesta av den naturvetenskapliga lärdomen. Mitt eget ämne fysiologien täckte, som namnet antyder, en gång hela naturläran (fysis = natur, logos = lära). Lansettfiskens ena namn, *Amphioxus*, lever ju ännu kvar i benämningen på nybörjare på läkarprogrammet vid åtminstone mitt lärosäte, Karolinska Institutet. Ragnar Fänge var professor i zoofysiologi vid Göteborgs universitet och kanske mest känd för sina studier i fiskarnas fysiologi. Han disputerade i Lund på ett omfattande experimentellt arbete om den för benfiskar så viktiga simblåsan.

Peter M Nilsson fortsätter, nu tillsammans med Malin Appelquist, studierna kring provinsialläkaren och folkhälsan och tillsammans med Anna Levin tar han upp den viktiga frågan om framväxten av psykiatriska diagnosticering, här med krigsreaktioner som exempel. Malou Hultcranz och Herman Diamant skildrar Sigmund Freuds terminala lidande och behandling och ger samtidigt smakprov på det ganska upprörande nonchalanta sätt, varpå patienter kunde behandlas i det Wien, som många alltfört under mellankrigstiden såg som medicinens Mecka. Vår serie om läkarnas och läkekonstens villkor under det tredje riket och dess skugga fortsätter med Ivi Mai Schööns artikel om Svenska och Norska reaktioner på tyska judiska läkares eventuella mottagande. Även bakvagnens inlägg kan ses som bidrag till problematiken kring nazismens medicinska slagskugga.

Slutligen återkommer kirurgin med Lars Bergljungs skildring av Sir Geoffrey Keynes mångfacetterade verksamhet. Frågan är om inte dennes insatser för medicinhistorien i det långa loppet kommer överglänsa de kirurgiska. Keynes stora biografi om William Harvey från 1966 har redan klassikerstatus. Dag Hydén och Tomas Gejrot bidrar med en personhistorik över den egensinnige öron-, näs- och halsöverläkaren Hans Key-Åberg och Åke Nordenram med medarbetare för oss nära nutiden med sin berättelse om utvecklingen av en käkkirurgisk klinik. Jag hoppas alla skall få ut något av den blandning som detta nummer ger.

Tyvärr vet vi i nuläget just inte mycket mera om Stockholms medicinhistoriska museums framtid än när jag skrev förordet till 2003 och 2004 års volymer. Därför skall alltfört all korrespondens gå till min hemadress Idungatan 2, 5tr, 113 45 Stockholm och använd mycket gärna min e-postadress Nils.Sjostrand@fyfa.ki.se.

Stockholm i december 2005

Nils O Sjöstrand

Ebba During

Prinsessan Anna Vasa - ett fascinerande livsöde och skelett

Historien om Anna Vasas liv och öde är onekligen fascinerande, även om hon inte spelar någon framträdande roll i historieböckerna. Ett vet man dock med säkerhet. Hon var en anmärkningsvärd kvinna med ett utpräglat emanciperat och eukume-niskt sinnelag.

Anna Vasa (Fig. 1) var svensk prinsessa och föddes den 17 maj (enligt annan uppgift den 31 maj) 1568 på Eskilstuna slott i Södermanland och tillbringade där hela sin ungdom fram till år 1587. Hon var dotter till konung Johan III och hans maka, den polska prinsessan Katarina Jagellonica och barnbarn till Gustav Vasa.

*Figur 1. Prinsessan Anna Vasa 1568-1625.
Ur Acta Radiologica 37 (1996), 123.*

Hennes kungliga familj skilde sig åt beträffande sin religiösa tro. Hennes far var, åtminstone formellt, lutheran och hennes mor utövande katolik. Anna uppfostrades i den katolska tron men konverterade till protestantismen redan 1583 vid 15 års ålder. Hon förblev en varmt troende och engagerad protestant till sin död den 6 februari 1625. Hon var en exceptionellt intelligent kvinna och fick en mycket god uppfostran och talade bl. a. sex olika språk. Anna gjorde sig känd som en självständig, mycket bestämd person med ett varmt intresse för sina medmänniskor. Hon gifte sig aldrig, trots att förhandlingar om giftermål med bland andra den tyske markgreven

- tillägnad Lars-Åke Kvarning. Statens sjöhistoriska museer. A.Björklund, S. Haasum, K. Helmerson & H. Soop, Eds., Centraltryckeriet Åke Svensson AB, Borås: 1994, s 189-208.
12. During E.M. The Swedish Royal Princess Anna Vasa – Her Life and Skeletal Remains. *Proceedings. XIIIth European Meetings of the Paleopathological Association. Chieti, Italy: 19th-23rd September 2000*. Edigrafital. S:p.A. Teramo-Italy 2001, s. 92-102.
13. Ortner D.J. & Putschar W.G. *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. Smithsonian Institution Press. Washington. 1981
14. Zimmerman M.R. & Kelley M.A. *Atlas of Human Paleopathology*. Praeger Publishers. New York. 1982, s. 30-33.
15. Ozonoff M.B. Spinal Anomalies and Curvatures. I: *Diagnosis of Bone and Joint Disorders*. Band 5. 2nd ed. Resnick, D. & Niwayama, G. Eds., W-B Saunders Company. Philadelphia. 1988, s. 3516-3559.
16. Capasso L., Kennedy K.A.R. & Wilczak, C.A. *Atlas of Occupational Markers on Human Remains*. Edigrafital S.p.A. – Teramo. 1999, s. 19.
17. Ortner D.J. *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. 2nd ed. Academic press. San Diego. 2003.
18. Trotter M & Gleser G. Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes. *American Journal of Physical Anthropology* 1952, 10: s. 463-515.
19. Trotter M & Gleser G. A reevaluation of estimation of stature based on measurements of stature taken during life and long bones after death. *American Journal of Physical Anthropology* 1958, 16: s. 79-125.
20. Sjøvold T. Estimation of stature from long bones utilizing the line organic correlation. *Human Evolution*. 1990, 5: 431-447.
21. *Dorland's Illustrated Medical Dictionary*. W.B. Saunders Company, Philadelphia and London. 1974, s. 769.
22. Resnick D. & Niwayama G., *Diagnosis of Bone and Joint Disorders*. W-B Saunders Company, Philadelphia. 1988, s. 2098, 2136.

Summary

The Princess *Anna Vasa* was born in Sweden in 1568 and spent her first 19 years there. She was the daughter of the Swedish king Johan III and his wife, the Polish Royal Princess Katarina Jagellonica. She was brought up as a Catholic but converted to be a Protestant already in 1583 and remained a fervent Protestant to the end of her life. She was an exceptionally intelligent and extensively educated woman. When her brother became king, Sigismund III of Poland, she accompanied him there. She exerted great influence on Sigismund who was brought up to be a Catholic. She was persistent in her religion, yet working for religious liberty. "The Swedish Princess" was also named "the Queen of Polish Botany". She was never married and she died 57 years old in 1625. For religious reasons her body had to wait 11 years for a funeral of royal standing. The funeral took place in 1636 in St Mary's Church in Torun, Poland.

During restoration work at the church in April 1994, *Anna Vasa's* skeleton was removed from the tomb, and an antropological investigation in order to establish her identity was carried by Dr Andrzej Florkowski at the Dept of Anthropol, Nicholas Copernicus University of Torun. I was invited to Torun to examine her remains in

May 1995. The skeleton was in a rather good state of preservation. However, her grave had been plundered at least twice. Her skeleton lacked the right forearm and hand, probably as the result of the pillage of her rings and bracelets. Some other bones and teeth were also missing. At our ocular examination the skeleton revealed a number of anatomical deformations and pathological changes. A conventional radiography and CT of *Anna Vasa's* skeletal remains was later carried out in 1995 by M. Grzegorzewski, Z. Boron and W. Lasek at the Dept of Radiology, Med. Acad. of Bydgoszcz, Polen. A DNA-analysis was carried out by Dr Anders Götherström at the Archaeol. Res. Lab., Stockholm Univ. An odontological and radiological study was performed by Dr Sigrid I. Kvaal, Dept of Oral path., Univ of Oslo, Norway. ^{14}C (Ua-10417) and $\delta^{13}\text{C}$ analyses were carried out by Prof. Göran Possnert at the Ångström Lab., Uppsala Univ, Sweden. The article presents results from the different analyses. *Anna Vasa's* remains were reburied in the restored church in October 1995.

Ebba During
Professor emerita
Osteroarchaeological Research Laboratory
Stockholm University
Lilla Frescativägen 7, 106 91 Stockholm
E-post: ebba.during@ofl.su.se

David Dunér

Om darrningar Emanuel Swedenborgs iatromekanik

*Hender ock offta at En faller in i ens annans tancka,
at thet anar hwad en annan gör och tencker, thet är,
at thess Hinna darrar af then andras darring,
som then ene strengen af then andras, emedan the äro lika stelte.*
Emanuel Swedenborg (1718)

Förnimmelsernas och egenskapernas orsak

Att leva är att darra. Kroppen skakar och rycker i ständiga konvulsioner. Genom nervtrådarna löper en vibrerande, oscillerande vågrörelse som sätter hela det levande väsendet i meddarrning. Den minsta beröring, den minsta tankerörelse, kan på ett ögonblick sprida sig över vävnader och ligament som strängen till klangbotten i ett klaver. Men döden är förstelningen, vilan, darrningarnas avklingande, vågornas avplanande. Swedenborgs tanke att darrningarna, tremulationerna, är det som konstituerar själva livet grundar sig i geometrisk-mekaniska rörelseformer – vågorna. Vågmetaforen vidgar sig från de av synen uppenbarade vattenvågornas välvningar, sprider sig genom ljudets luftvågor och ljusets hastiga eteråvågor, för att till slut utmytna i de nervösa vätskornas vågimpulser. Vattenvågorna blir en förebild och källa för metaforer varigenom man försök förstå ljudets, ljusets och nervrörelserna. Som geometrisk figur beskriver vågorna en rytmisk förändring, en återkommande rörelse upp och ner, fram och tillbaka.

Den unge naturfilosofen Emanuel Swedenborgs (1688–1772) tremulationsidé, framlagd under senare delen av 1710-talet, är ett stycke iatromekanik eller iatromatematik, det vill säga ett försök att förklara människans anatomi och fysiologi i mekaniska, matematiska och geometriska termer.¹⁻³ Denna riktning utvecklades särskilt i Italien, men hade i början av 1700-talet många efterföljare över hela Europa. För iatromekanikerna var människokroppen en maskin. Kroppens rörelser och sinnesförnimmelser är ytterst inget annat än resultatet av en ytterst subtil partikelmekanik bortom mikroskopets gräns där de geometriska formerna bestämde upplevelsens uttryck. Det är en mekanistisk, cartesiansk världsbild, där allt i naturen, alla naturvetenskapliga sanningar, ytterst kunde förklaras av två begrepp, materia och rörelse. Alla sinnesintryck kunde därför reduceras till de grundläggande, primära kvaliteterna som utsträckning och rörelse. Av detta framgår att av de fem sinnena fick synen en särställning som det förnämsta och överordnade sinnet. Synsinnets abstrakta tolkning av världen i utsträckning vidgar sig ut på de övriga sin

i *Studies on William Harvey*, red. I. B. Cohen, Arno Press, New York NY 1981.

37. Huntley, F. L., ”Sir Thomas Browne, M. D., William Harvey, and the metaphor of the circle”, i *Studies on William Harvey*, red. I. B. Cohen, Arno Press, New York NY 1981.

38. Aristoteles, *Peri ouranou*; utg. W. K. C. Guthrie, *On the Heavens*, Heinemann, Cambridge MA & London 1986, 1.4.270b32–271a35.

39. Aristoteles, *Mechanika*; utg. W. S. Hett, *Minor Works*, Heinemann, Cambridge MA & London 1980, 847b16–848a19.

40. Rudbeck d.ä., O., *Disputatio anatomica de circulatione sanguinis*, pres. O. Stenius, Västerås 1652.

41. Rudbeck d.ä., O., *Nova exercitatio anatomica, exhibens ductus hepaticos aquosos, & vasa glandularum serosa*, Västerås 1653.

42. Polhem till J. Vallerius, 6/11 1710, i *Christopher Polhems brev*, red. A. Liljencrantz, Uppsala 1941–46

Summary: On tremulations. Emanuel Swedenborg’s iatromechanics

On the basis of his daily life experiences of water waves the Swedish natural philosopher Emanuel Swedenborg (1688–1772) could use the wave metaphor to transfer the qualities of these waves to other physical phenomena such as sound waves and light waves. In the last issue of his scientific journal *Dædalus Hyperboreus* (1718), he published an overview of a new theory of tremulations. Swedenborg’s most original idea was put forward more in detail in a manuscript of 1720. He maintained that life consists of waves or tremors of the nerves. The body is like a musical instrument. He was a typical follower of iatromechanics, describing the body as a machine with pumps, levers, bellows and so forth. Of special interest is his use of the metaphor of the circle. There are many different kinds of circulations in the body, such as the blood circulation, and respiration, which are parallels to the planetary motions.

Fil. dr David Dunér är forskare och lärare i idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet. Disputerade på avhandlingen *Världsmaskinen. Emanuel Swedenborgs naturfilosofi* (2004). Tilldelades för föreliggande uppsats Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet Stipendium för förtjänstfull medicinhistorisk uppsats 2003. Sedan 2005 styrelsemedlem i Sydsvenska Medicinhistoriska Sällskapet.

Fil. dr David Dunér

Avd. för idé- och lärdoms historia

Biskopsg. 7

223 62 Lund

e-post: David.Duner@kult.lu.se

Nils O. Rehn

Rapporter om ögonsjukdomar och deras behandling i Sverige under 1700-talet

II Författarpersonalia

Under 1700-talets första årtionden fanns i landet endast ett fåtal skolade läkare verksamma, vanligtvis kallade från utlandet, samt bardskärare, fältskärer, flertalet knutna till armén. Det fanns exempelvis 1738 12 provinsialläkare, 1773 hade antalet vuxit till 32. Dessa skulle också enligt den första provinsialläkarinstruktionen 1744 sköta vården på respektive stads hospital.

Serafimerlasarettet, öppnat 1752 efter decenniernas utredningar framförallt gällande ekonomin, blev basen för den kliniska utbildningen av både läkare och kirurger, medan vid Uppsala Universitet inrättade professorer svarade för teoretisk utbildning, så småningom även präglad av en vetenskaplig inriktning. Av de läkare och kirurger, som redovisas i tidigare arbete som författare till rapporter berörande ögonsjukdomar och -sjukvård i Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar (Svensk Medicinhistorisk Tidskrift, vol. 6 : 1 2002, sid.50-74), är huvudparten födda under 1700-talets första hälft och har efter grundutbildning i Sverige skaffat sig sina fördjupade kunskaper genom ofta mångåriga studieresor i framförallt Tyskland, Frankrike, Nederländerna. De ha alla skiftande bakgrunder, ett flertal härstammande från läkare eller fältskärer, andra från borgare, präster och bondehemman. Några av dem, C.-F. Ribe, J. L. Odhelius och O. Acrel ägnade stor del av sin verksamhet åt ögonkirurgin, andra rapporterar om ovanliga sjukdomar, skador eller annat som drabbat ögonen och som de kommit i kontakt med i sin vardagsgarning.

Den år 1739 grundade Kungliga Vetenskaps akademien utgav kvartalsvis sina handlingar på svenska språket, för att såväl de lärde som allmänheten där skulle kunna ta del av nya rön inom skilda vetenskaper. Författarna var som regel ledamöter av akademien och ett flertal tjänstgjorde längre eller kortare tid på Serafimerlasarettet. Följande beskrivning av deras respektive uppväxtmiljöer, utbildningsvägar och fortsatta karriärer ger en bild av de aktuella läkarnas utveckling under upplysningstidens Sverige:

Olof Acrel, född 26 november 1717 i Öster-Åkers församling i Uppland, död 28 maj 1806 i Stockholm. Fader: Johan Acrelius, kyrkoherde. Olof Acrel inskrevs vid nio års ålder vid Uppsala universitet. Efter ett antal års studier i språk och andra skolämnen, på började han vid 16 års ålder sina medicinska studier. 1735 flyttade han till Stockholm för att studera kirurgi hos stadsfältskären Gerhard Boltenhagen. 1738 anställdes han som biträde till stadskirurgen i Stockholm Salomon Schützer och skötte dennes mottagning. 1740 lämnade han Sverige för att utrikes öka sina

miska och kirurgiska övningar. Han var även en bland sökande till den nyinrättade professuren i anatomi och kirurgi i Stockholm, vilken trots bl.a. förord av Linné ej blev hans. För att befästa sina kunskaper företog han en studieresa till bl. a. Berlin, återkom till Stockholm 1753, avsåg sig lärarsysslan och inträdde i tjänsten som Provincial-Medicus i Kalmar län. 1755 assessors fullmakt. 1756 inleddes den skriftväxling mellan Wahlbom och Acrel om fördelen av olika kirurgiska metoder vid starroperationer, vilken pågick ett flertal år. Den avslutades med att en medlare, Roland Martin, professor i anatomi och kirurgi i Stockholm, utsågs. Han anordnade en praktisk uppvisning, där de bägge kirurgerna fick operera 5 starrblinda patienter, tillsammans nio ögon med de aktuella metoderna, 1757 ledamot i Kungl. Vetenskapsakademien. 1767 på förslag till professor i Anatomi och Medicin i Uppsala. 1794 avsked efter 40 års tjänst. 1804 jubeldoktor.

Källförteckning

Berg, Fredrik: *Bidrag till oftalmologiens äldre historia i Sverige* Uppsala, Almqvist & Wiksell 1958

Hagelin Ove, Hagströmerbiblioteket, Karolinska Institutet, Stockholm: Muntlig presentation av *Casten Rönnows herbarium*, 2005

Kock, Wolfram: *Kungl. Serafimerlasarettet 1752 - 1952*. Aa Jönköping, H. Halls Boktr. AB 1952

Kungl. Svenska Vetenskapsakademien: Handlingar, presidii- och åminnelsetal, 1739–1800.

Rehn, Nils O.: *Familjen Ribe under 1600 - och 1700-talen. En framstående läkarläkt i Stockholm*. Nordisk Medicinhistorisk Årsbok 1995.

Rehn, Nils O.: ” *Rapporter om ögonsjukdomar och deras behandling i Sverige under 1700-talet.* ” Svensk Medicinhistorisk Tidskrift. Vol. 6 Nr 1. 2002

Sacklén, Johan Fredrik: *Sveriges Läkare-Historia* del I, II, Nyköping 1822 -1823

Sammanfattning.

Artikeln utgör en översikt av och personalia om de läkare, verksamma i Sverige under större delen av 1700-talet, som i Kungl. Vetenskapsakademiens handlingar från dess start 1739 fram till 1800 publicerat rapporter om ögonsjukdomar och ögonsjukvård..

Artiklarna som tidigare är beskrivna av författaren, omfattar ett brett panorama inom området, från starrkirurgi och annan ögonkirurgi till förlopp av olika ögonskador och ögonsjukdomar och deras behandling. De flesta läkarna har efter grundutbildning i Sverige, ägnat fortsatt längre eller kortare studietid åt vidareutbildning vid tidens då erkända universitet och kliniker ute Europa. Enstaka av dem, framför allt Acrel och Odhelius har kommit att allt mer specialisera sig på ögonoperationer i sin verksamhet på Serafimerlasarettet.

Summary

The paper presents the physicians, active in the 1800 century in Sweden, who have reported in the annual proceedings of the Royal Swedish Academy of Sciences, dealing with diseases and care of the eye. These articles, earlier described in a paper by the author, show a wide panorama in this field, discussing cataract surgery as well as surgery of other parts of the eye, injuries and diseases and ways of treatment. Most physicians have gone through their basic medical education in Sweden, completed with often many years studying abroad at well-known universities or hospital clinics. Some of them, particularly Acrel and Odhelius, specialized in eye surgery.

Nils O. Rehn, leg.läkare, Specialist i ögonsjukdomar, Rigagatan 4 115 27 Stockholm

Lennart Berggren

Linné-lärjungen J G Wahlbom Lärd läkare och händig ögonkirurg

Uppsala

Den medicinska fakulteten i Uppsala hade förnygrats och vitaliserats med de nya professorerna Nils Rosén 1740 och Carl Linnaeus (Linné) 1741. Deras undervisning och vetenskapliga insatser lockade snabbt allt fler studenter till medicinen. Johan Gustaf Wahlbom från Kalmar började 1744 vid 20 års ålder sina akademiska studier i Uppsala. Hans snabba och betydande framsteg i naturvetenskaperna blev uppmärksammade av båda professorerna men särskilt av Linné, som kom att hysa en livslång vänskap till Wahlbom.

Under några veckor julen 1729 hade den 22-årige Linné skrivit en uppsats om förspelet till växternas bröllop ”Preludia Sponsaliorum Plantarum”. Denna berömda handskrift på omkring 30 sidor blev omarbetad och 1746 fick Wahlbom pro exercitio (för övnings skull) försvara avhandlingen ”Sponsalia Plantarum” med Linné som preses. Till glädje för läsare okunniga i latin utgavs ”Blomstrens Biläger... et akademiskt snilleprof på latin nu på svenska öfversatt af Johan Gustaf Wahlbom” (1750, faksimilupplaga 1971).

Avhandlingen var mer än dubbelt så lång som Linnés uppsats. Wahlbom hade sammanställt vad Linné sagt i föreläsningar och skrifter om växternas härstamning och fortplantning. Människors och djurs könsorgan jämfördes med växternas han- och honblommor, och befruktningen illustrerades med den enkönade skogsbingeln *Mercurialis perennis* (Fig 1). Den finns nu även tecknad på vår 100-kronors sedel! I Blomstrens Biläger liknas blomfodret vid en säng i vilken ståndare och pistiller håller bröllop omslutna av sängtäcken (kronbladen). Hanblommans ”afelselem” är sträng (sådesledare) och knapp (testikel) med frömjöl (sperma). Vinden blåser frömjölet över till honblommans pistill till märket (vulva), stift (vagina och tuba) och ämne (äggstock) med hjälp av yrfånaden (fjärilar och bin).

Medicinska fakulteten skrev 1748 att licentiaten Wahlbom hade visat ”grundelig kunskap i medicinen. solide studier i filosofien och äger en mycket ledig tunga i informationsvärdet”. Även i hemorten Kalmar hade man uppmärksammat Wahlboms studieframgångar och började agera för att få honom till Provincial-Medicus i länet. Efter att ha disputerat pro gradu på avhandlingen ”Amphimerina Catarrhalis” med Nils Rosén som preses, promoverades Wahlbom som primus till medicine doktor i mars 1751. Avhandlingen på 20 sidor redogjorde för diagnos och behandling av febersjukdomar och bl a av en sjukdom som senare kom att bli känd under namnet Febris Upsaliensis, och 1764 var nära att kosta Linné livet.

Collegium Medicum hade 1751 fått nådigt tillstånd att inrätta en professur i

Figur 1. Skogsbingeln Mercurialis perennis med han- och honblommor.

medica, anatomi och kirurgi så att han är wähl ofelbart en af våra starkaste Practicis i Riket” Till bilden av Wahlbom kan också läggas ett par rader ur KVA:s åminnelsetal ”Med ett lätt och muntert lynne, med mycken kvickhet och skarpsinnighet förenade Förste Lifmedicus Wahlbom ett ömt och välgörande hjärta”.

Referenser

- Berg Fr, *Bidrag till oftalmologiens äldre historia i Sverige*. Lychnos, Uppsala 1958.
- Hedin S, ”Åminnelsetal öfver Johan Gustaf Wahlbom”. *KVA*, 1809, 1-34.
- Hjelt OEA, *Medicinalverkets historia 1663-1812*. Helsingfors 1891.
- Reuterskiöld A, ”Johan Gustaf Wahlbom”. *Sv Linnésällsk Årsskrift*, 1929; 12: 7-50.
- Thunberg CP, ”Wahlbomia indica”. *KVA*, 1790, 215-217.
- Thunberg CP, ”Brev till Wahlbom april 1791”. Kalmar Stifts- och gymnasie-bibliotek.
- Wahlbom JG, *Sponsalia Plantarum* 1746, sv. övers. *Blomstrens Bilägar Stockholm* 1750, 1971.
- Wahlbom JG, *Amphimerina Catarrhalis*. Stockholm 1750.
- Wahlbom JG, ”Anmärkingar vid starrstickning”. *KVA*, 1756, 261-270.
- Wahlbom JG, *Några sanningar, med theraf följande slutsatser rörande medicinal-wärkets förbättring* Stockholm 1761.
- Wahlbom JG, ”Tal om en Provincial-Medici vidsträckta men för det allmänna nyttiga göromål” *KVA*, 1766, 2-24.

Summary

Johan Gustaf Wahlbom (1724-1808). One of Linnés first pupils, physician and eye-surgeon. Studied at Uppsala University 1744-51. Defended a dissertation pro exercitio, *Sponsalia Plantarum* under Linné 1746, swed. translation *Blomstrens Bilägar* 1750. Dissertation pro gradu *Ampherina catarrhalis* under Rosen 1750. Studied anatomy, surgery and obstetrics in Berlin 1752-53. - Provincial physician in the county of Kalmar 1754-94. Introduced inoculations against smallpox and started one of the first hospitals for venereal diseases in the country. - A scientific dispute with Olof Acrel on cataract surgery aroused great interest. After a public demonstration of Wahlboms and Acrels operative skills, the controversies were finally settled in a friendly manner. - By employing a rigorous hygienic regime Wahlbom and Anders Sparrman were able to stop a serious infectious disease in Karlskrona 1789. - In appreciation of Wahlboms scientific contributions in Botany and Medicine, Linné named a moth and Thunberg a new plant after Wahlbom. He was appointed First Physician to the King in 1794.

Lennart Berggren, Professor emeritus

Ögonkliniken, Akademiska sjukhuset, 75185 Uppsala

e-post : lennart.berggren@ogon.uu.se

Torgil Hallböök

Pehr af Bjerken d.y. 1765 – 1818. Öfverfältskär vid Serafimerlasarettet. Konung för kirurgien.

Presentation

I dikten ”Döbeln vid Juutas” ur ”Fänrik Ståls sägner” låter Runeberg von Döbeln fälla orden ”Två ting dock lärt mig akta läkarns yrke: min bräckta panna och min vän Bjerken.” – Pehr af Bjerken blev upphovsman till den allra första illustrationen i Svenska Läkarsällskapets publikationer, då han 1809 demonstrerade och därefter, på Serafimer-lasarettet, opererade en flicka med en så stor och utväxt tunga att den räckte nedom hakan. – På sin dödsbädd, drabbad av stroke 1818, fick af Bjerken berättat för sig, att kung Karl XIII avlidit, varpå han svarade: ”Ja, konungen av Sverige är död, och konungen för kirurgien går snart efter”.

Härkomst

Thorbjörn Thorbjörnsson, bonde på Heden i Bjärka socken, väster om Hornborgasjön, i Västergötland var född i slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet. En av hans tre söner, **Hans**, kallade sig Torbernsson, var bonde på Heden och blev häradshövding. Hans Torbernsson gifte sig med Ingeborg Jonsdotter, syster till häradshövdingen Lars Jonsson Herrlund, som blev adlad 1687 med namnet Lagerberg.¹

En son till Lars Jonsson Lagerberg var riksrådet och greven Sven Lagerberg, bl.a. tillskyndare av nya regeringsformen 1720. Dennes son **greven Adam Otto Lagerberg** blev 1760 landshövding i Skaraborg och lät i Mariestad bygga Sveriges första länslasarett, öppnat 1762 endast 10 år efter Serafimerlasarettet.²

Hans Torbernsson fick två söner, **Jonas** och Sven, som föddes på Heden i Bjärka socken. Båda sönerna blev präster och tog då namnet Bjerchenius efter sin födelsesocken. **Jonas Bjerchenius** blev kyrkoherde i Fredsberg och prost i Norra Vadsbo, öster om Mariestad. Hans epitafium finns i Fredsberg kyrka. **Hans Bjerchenius**, en son till prosten Jonas, utbildade sig i Uppsala och blev som jurist assessor i Bergskollegium i Stockholm. Den äldste av assessorns tre söner Johan, jurist liksom fadern och sedermera kansliråd, tog namnet Bjerken och adlades 1770 af Bjerken (fig 1). Den yngste sonen **Pehr** (f. 1731) utbildade sig i Uppsala till läkare, disputerade 1757 och blev med. doktor samt medlem och assessor i Collegium Medicum och adlades af Bjerken 1773. **Pehr af Bjerken d.ä.** fick fem söner: en jurist, en präst Carl-Gustaf, två militärer samt Pehr af Bjerken d.y. som blev läkare. Det var ovanligt att en ung adelsman då förtiden blev läkare, valde samma yrke som fadern, men däremot vanligt att framstående läkare fick adelskap. **Pehr af Bjerken d.y.** härstammande alltså i 6:e led från bonden Thorbjörn på Heden i Bjärka socken.¹ I adelskalendern³ uppges enligt Elgenstierna liksom i SBL⁴ att Hans Torbernsson och släkten af Bjerken har sin härkomst i Bjerke by i Hova socken mellan Väneren och sjön Skagen i nordöstra Västergötland.

2. Hallböök T, "Sjukvården 1767-1771 vid Mariestads Lazaret", *Sydsv. Medicinhistoriska Sällskapets årskrift 1996-1997*, Supplement 23, 1997.
3. Elgenstierna Gustaf, "Adliga ätten af Bjerkén, nr 1995", i *Svenska Adlens Ättartavlor*. P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1930. Sid 393.
4. Troell A. "af Bjerkén", *Svenskt Biografiskt Lexikon, SBL*, bd 2, Bonniers, Stockholm 1920. Sid 493.
5. Sacklén J. Fr, *Sveriges Läkare-historia*, I 1822, Sid 334. Supplement 1835, Sid 24.
6. "Herr Pehr af Bjerkéns Biographie". *Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar, för år 1818*, Stockholm 1818, Sid 362.
7. Hedin Sven, "Åminnelsetal öfver Pehr af Bjerkén", *Kongl. Vetenskaps Academiens Handlingar*, Stockholm 1819.
8. Malmsten P. H. "Minnesteckning öfver Pehr af Bjerkén", Föredragen på Kongl. Vetenskaps-Academien 31 mars 1878. Stockholm 1878.
9. Lindén K E., *Sjukvård och läkare under kriget 1808-1809*. Helsingfors, 1908. Sid 24.
10. Cnattingius B., *Pehr Hörberg*. Sveriges allmänna konstförenings publikation XLVI, Stockholm 1937. Sid 30.
11. Ekström C. J., "Berättelse om en underbindning av Arteria Carotis Communis verkställd af P. af Bjerkén", *Svenska Läkare-sällskapets handlingar bd 9*, Stockholm 1823. Sid 168.
12. Bergstrand Hilding, *Svenska läkaresällskapet 150 år; dess tillkomst och utveckling*. Håkan Ohlsson, Lund, 1958. Sid 168-171.
13. Trafvenfelt Carl, *Årsberättelse öfver Svenska Läkare-sällskapets arbeten*, Stockholm 1813
14. Af Bjerkén Pehr, "Om Arsenikens specifika verkan på kräftartade sår. Bestyrkt med 2:ne händelser", Uppläst 29 Nov 1814. *Svenska Läkare-sällskapets handlingar; bd 2, häfte 3, 1825*. Sid 201.
15. Carlander Chr., *Årsberättelse om Svenska Läkare-sällskapets arbeten*, Stockholm 1818.
16. "En högtidsdag i Dala. Pehr af Bjerkéns minnesvärd aftäckt", *Västgöta-korrespondenten*, 5 augusti 1912.
17. "Till Pehr af Bjerkéns minne", *Stockholms Dagblad*, 4 augusti 1912.

Summary.

Pehr af Bjerkén had his descent from a parish named Bjärka in western Sweden. His father was a medical doctor and assessor in Stockholm. At the age of sixteen Bjerkén began his studies in Uppsala. Later on he became a "chirurgiae studiosus" in Stockholm at the Serafimer hospital as a pupil of professor Olof Acrel. He defended a doctor's dissertation on "Febris puerperalis" in 1793. Thereafter Bjerkén went to London, where he spent three years. He was taken care of by mr Henry Cline and he met also John Hunter. After some time mr Cline made him a "House surgeon" at St Thomas and Guys hospitals. He got good practice especially regarding the surgery of stones in the urinary bladder and in the surgery of the eye. During the stay he was appointed a member of the Medical Society of London.

Back in Sweden Bjerkén practised the surgery with great success and became physician in ordinary to the king. When in Februar 1808 the Russian czar Alexander invaded Finland Bjerkén was appointed chief army surgeon in northern Finland. During this war Bjerkén showed his courage on the battle fields operating and taking care of the wounded soldiers, also the enemies. Most wellknown for us he became through a sentence in the poem "Döbeln at Juutas". In February 1809, when the

Russian czar had conquered all of Finland. Bjerken resigned from the Finnish army.

The first of June 1809 af Bjerken was appointed to be head barber-surgeon (head surgeon) of the Serafimer hospital in Stockholm. He was then the most qualified surgeon in Sweden and was looked upon as the most important authority in surgery. Bjerken was the first one to describe an operation and ligation of an aneurysm of the carotide artery. In 1812 he also published a ligation and resection of a huge tongue reaching below the chin on a girl eleven years of age. Together with the description there was an engraving. This became the first illustrated publication in the proceedings of the Swedish Society of Medicine. He was especially wanted for operations of stones in the urinary bladder but had also great success in most of his operations and clinical work. In spite of this or due to his great load of surgery he wrote few scientific works.

In January 1818 Bjerken was invited to Gothenburgh to operate upon a urinary bladder stone. During the journey from Stockholm he got a stroke. Bjerken was taken care of in Jönköping by his old friend Jacob Edgren, head army surgeon. When lying on his deathbed he was told that the king Karl XIII had died. Bjerken then said: "Well, the king of Sweden is dead and the king of the surgeons goes soon after". Bjerken died on the 24 th of February 1818, 53 years of age.

Pehr af Bjerken was buried in the churchyard at Dala in the parish where his brother Carl-Gustaf had been the dean. Some hundred years later in 1912 a monument to the memory of Pehr af Bjerken was erected at Dala by the Swedish Society of Medicine in connection with a commemoration.

Et quando vel saecula viderint Talem?

(And when ever through the times shall we see such a man?)

Torgil Hallböök, docent, tidigare klinikchef i kirurgi.

Körsbärsvägen 34

541 47 Skövde.

e-post: Torgil.Hallbook@post.Utfors.se

Ragnar Fänge+

Lansettfiskens som lantdoktor fann och många andra läkare studerade

Den 28 juni 1907 avskaffade Kungl. Maj:t ”medikofilen”, som varit första steget i utbildningen till läkare. Den var från början en ganska omfattande examen med akademiska betyg i bl a latin, matematik, fysik, kemi, zoologi, botanik och eventuellt geologi eller astronomi¹, men i 1874 års studieordning som föregick 1907 års studieordning hade den varit en ettårig examen omfattande fysik, kemi, botanik och zoologi. Förlusten av zoologi kompenseras sedan i många år av en månads dissektionskurs i jämförande anatomi, där det lilla djuret lansettfisk (”amphioxus”) spelade en viktig roll.^{2,3} Kursen lever i äldre läkares minnen, och fortfarande brukar nya studerande vid våra medicinska läroanstalter skämtsamt benämnas ”amfioxer”, trots att kursen i jämförande anatomi definitivt upphörde med 1955 års studieordning. I artikeln ges en överblick av upptäckten av och tidig forskning om lansettfiskens i vilka verksamheter medicinskt utbildade vetenskapsmän gjorde viktiga insatser. Nyare resultat av undersökningar av ”medicinarnas lilla fisk” berörs även. Molekylärbioologiska data har medfört en renässans av lansettfiskens teoretiska betydelse för att förstå ryggradsdjurens och människans evolution.

Upptäckten av en förmodad ny molluskart

Lansettfiskens gjorde sin vetenskapliga debut 1774 i en publikation av en ung läkare Peter Pallas, son till en tysk kirurgprofessor. Efter studier i hemlandet disputerade han för medicine doktorsgrad i Leiden och reste sedan till England för att samla och undersöka havsdjur och fossil. 21 år gammal blev han invald i Royal Society i London. Några år försökte han sedan förgäves försörja sig i Holland som naturforskare och rådgivare till naturaliesamlare. Förtvivlad övervägde han att återvända till Berlin och enligt faderns önskan bli militärläkare, men 1767 erbjöds han av Katarina II en position som forskare vid Vetenskapsakademien i Petersburg. Pallas kom att stanna Ryssland i mer än 40 år. 1774 beskrev han i ett häfte av sin serie ”Spicilegia zoologica” (Zoologiska axplock) ett i sprit förvarat litet djur, som skickats honom från Cornwall.⁴ Han hade aldrig sett det i levande tillstånd, varför han felaktigt uppfattade djuret som en havssnigel, som han benämnde *Limax lanceolatus* (lansformad snigel) dock med kommentaren att muskulaturen, liksom hos den lilla genomskinliga fisken *Leptocephalus* (omkring 100 år senare identifierad som larvstadium av ål) bestod av fack eller segment. Pallas blev berömd ledare av väldiga forskningsexpeditioner till avlägsna delar av det ryska imperiet och hans ungdoms beskrivning av ett litet havsdjur från Cornwall överskuggades av hans omfattande övriga vetenskapliga arbeten.

Sundevall, Fredric Emil

(1811-1881), med.dr., professor i anatomi Karolinska institutet, företog 1834 en stipendieresa till Bohusläns skärgård för att samla och studera fiskar samt lägre havsdjur.

Yarrell, Willam

(1784-1856), engelsk zoolog, London, utgav populära böcker om fiskar och fåglar.

Summary:

The paper describes the discovery and early studies of the lancelet, "*Amphioxus*", (*Brachiostoma lanceolatus*). It became very popular as a scientific object in the 19th century as it was supposed to be a link between vertebrates and invertebrates. Most of the early investigators belonged to the medical profession. In Sweden still a freshmen in a medical school is called "Amphioxus" because once the medical studies started with comparative anatomy and dissection of lancelets. Recent studies of the molecular genetics of the lancelet has renewed the interest in "the little fish" as it seems to be furnished with only one HOX gene and thus may be the sole surviving representative of extinct primitive vertebrates.

Ragnar Fänge (1920-1999), was professor of zoophysiology at the University of Gothenburg.

Malin Appelquist & Peter M Nilsson

Folkhälsan i östra Skåne 1860-1899 – en studie utifrån provinsialläkarrapporter

Skåne var under senare halvan av 1800-talet ett landskap i förändring. Förbättrandet av den agrara tekniken i början av 1800-talet hade medfört att skördarna blev större och gav mer vinst. Detta, i kombination med att de flesta byar efter 1850 hade gått över till skiftesbruk, medförde att småbruket försvann och att de stora gårdarna spreds längre ifrån varandra.¹ De rika blev rikare och de fattiga fattigare. De jordlösa torparna var direkt beroende av de stora godsens och hade ofta endast säsongsarbete inom jordbruket. Många flyttade därmed till kusten för att resten av året livnära sig på fiske. Små fiskesamhällen växte upp utmed Skånes ostkust. Sveriges och Skånes befolkning hade ökat under första halvan av seklet. Enligt Esaias Tegnér's uttalande 1833 berodde detta på "freden, vaccinet och potätern".² Efter 1850 avklingade befolkningsökningen i Skåne, framförallt i forna Kristianstads län. Jordbruksförändringen hade medfört att en stor del av befolkningen gick arbetslös. Innan urbaniseringen och industrialiseringen svalde denna grupp av människor, valde många att emigrera. Detta var en av anledningarna till att befolkningstillväxten avtog.¹ Åren mellan 1860 och 1900 var inte bara år fyllda av elände. Det var de tekniska framstegens tid med järnvägsbyggen, elektricitet och telefoner. Vetenskapliga upptäckter, däribland medicinska, medförde att människornas tillvaro förändrades och samhället utvecklades.

Mot ovanstående bakgrund väcks frågorna: Hur var hälsan i de östra delarna av Skåne och hur utvecklades den? Var det någon märkbar skillnad mellan Brösarps distrikt och Kristianstad? Hur hade läkarna det? Fanns det några hälsoskillnader mellan män och kvinnor? Vilka likheter respektive skillnader mot dagens hälsoproblem fanns? Dessa frågor är tänkta att belysas genom studium av samtida läkarrapporter från Brösarps distrikt samt Kristianstads stad.

Metodologiska överväganden

Utifrån provinsialläkarrapporter från Brösarp 1860-99 (med undantag för åren 1875-79 som av okänd anledning saknas) samt stadsläkarrapporter från Kristianstad 1883-1899 (eftersom 1860-82 års rapporter inte kan återfinnas), studerades hur folkhälsan var i de östra delarna av Skåne. Provinsialläkarrapporterna respektive stadsläkarrapporterna bestod av årsberättelser, som varje år enligt lag skulle insändas till Kungliga Medicinalstyrelsen, dåvarande Socialstyrelsen. Enligt § 8 i 1822 års instruktion för provinsialläkare skulle läkaren utöva "uppmärksamhet på allt som för hälsan kan medföra skadliga följder". Detta följdes mer eller mindre ambitiöst. Tydliga skillnader märktes mellan läkarnas ambition att skriva årsberät-

8. <http://karna.ddb.umu.se/servlet/se.umu.ddb.program.folknet.FolkNet> (Befolkningsutveckling i samtliga socknar i Brösarps ditrikt.)
9. Kungl. Maj: ts Befallningshafvandes 5-års berättelser. Bidrag till Sveriges officiella statistik. (Förlag och tryckår ej angivet. Tillgänglig på Kristianstads stadsbibliotek.)
10. www.scb.se/templates/tableOrChart_26046.asp (Tabell över Svensk utvandring.)
11. Lagerholm J. *Hemmets Läkarebok*. B. Wahlströms Bokförlag, Stockholm 1931.
12. Pallin G. *Kristianstads Lasarett*. (Förlag och tryckår ej angivet. Tillgänglig på Central-sjukhusets bibliotek i Kristianstad.)
13. Johannesson G. *Skånes Historia*. Bokförlaget Signum, Lund 1977.
14. Nilsson P. *Allmänmedicinens medicinska historia – ett nytt forskningsfält*. Svensk Medicinhistorisk Tidskrift 1997; 1(suppl 1):39-44.
15. Plym Forshell Y. *Kristianstads Lasarett 200 år*. Civiltryckeriet i Kristianstad AB, Kristianstad 1976.
16. Sjöstrand N.O. ”Läkarnas grundutbildning 1800-1977”. i Sjöstrand N.O.(Red) Ett sekel med läkaren i fokus. Sveriges läkarförbund, Värnamo 2003. s 329-349.
17. Förste provinsialläkarens årsberättelse 1894 och 1899. (Förlag och tryckår ej angivet. Tillgänglig på Kristianstads stadsbibliotek.)
18. www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2004/8533/2004-42-5.htm (Dödsorsaker 2002.)
19. www.scb.se/templates/tableOrChart_26040.asp (Spädbarnsdödlighet i Sverige 2003.)
20. www.fhi.se/templates/PageExternal_1261.aspx (Historisk alkoholförsäljningsstatistik.)
21. http://www.fhi.se/templates/Page_141.aspx (Aktuell alkoholförsäljningsstatistik.) (Samtliga Internetadresser tillgängliga 2005-05-01.)
22. Karta öfver Rikets indelning i Provinsialläkardistrikt, 1904.

Abstract

During the last decades of the 19th century Sweden changed from being a developing to a developed country. It was a period when many people emigrated to America and Denmark, due to miserable times. The aim was to investigate the status and development of the public health in the eastern part of the province Skane, Sweden, during the years 1860 to 1899. The investigation included a study of differences in health between city and countryside, men and women, and health problems now and then. The official reports of provincial doctors (general practitioners) from Brosarp (1860-1899) and city doctors from Kristianstad (1883-1899) were studied. The reports included conscription reports, tables of illnesses and deaths, and an annually summarized health report of the district. The district of Brosarp was a very poor area, due to its topographical location. The poverty brought illness, but not as much as could be expected. The infant mortality rate was lower than for the rest of the country. The long distances between the villages impeded the transmission of infectious diseases. The health situation in Kristianstad was also affected by its topographical location. The humid and densely populated city was a hotbed for infections. Sanitary improvements in both Brosarp and Kristianstad resulted in a better health situation at the end of the 19th century. There were several similarities between the studied areas and the developing countries of today, for example regarding malnutrition, traditional medicine and problems with contaminated drinking

Sigmund Freud och hans ledsagare in i döden

Sigmund Freud föddes 1856 och dog i september 1939 just som andra världskriget hade börjat. Han blev 83 år. Det är nog få historiska personer som varit föremål för så omfattande skrivelser som just Sigmund Freud. (Bild 1). Hans livsverk inom psykoanalysen, hans överväldigande författarskap om människans undermedvetna och hans inblick inom den mänskliga kulturens många fält har gjort honom till en av 1900-talets centralfigurer. Till detta kommer hans levnadsförlopp med dess många enastående toppar och dess till synes oöverkomliga djup. Den överkåscancer, som drabbade honom 1923 och som därefter blev en väsentlig del av hans liv, tills han avled 1939, blev en mångomskrivnen del av hans livscykel. De 16 åren med cancer, som av honom själv kallades "the unwelcome intruder" hindrade honom inte från att under denna tid fullfölja ett intensivt omhändertagande av patienter, en serie vetenskapliga skrifter och en intensiv korrespondens. Brevväxlingen, som hade startat när han fick sin doktorsgrad och som utvecklades under åren, omfattade c:a 10 000 brev, vilka som regel var handskrivna. Den övervägande delen av hans korrespondens finns bevarad och utgör en viktig källa till kännedomen om utvecklingen av psykiatri och neurologi.

Bild 1. Sigmund Freud som ung.

water. Compared to the health problems of today, poverty and infectious diseases were greater problems during the studied period of time, while problems related to diet and alcohol drinking were similar. More research is needed to relate the public health in Brosarp and Kristianstad to that in other Swedish districts during the same period of time.

Malin Appelquist, Peter M Nilsson

Department History of Medicine, Lund University, Lund, Sweden.

Hans Key-Åberg – Linköpings förste öronklinikchef, militärläkare och författare med intressant släkthistoria

Operatör i Lennart Nilssons första medicinska fotoreportage

Den numera världsberömde Lennart Nilsson gjorde sin värnplikt 1943 som fotograf på tidningen T 1-kamraten i Linköping. Han var redan då utbildad fotograf men utan inriktning mot medicinskt fotograferande. För att få göra ett fotoreportage under en operation tog Lennart Nilsson kontakt med klinikchefen vid stadens öronklinik, Hans Key-Åberg. Denne samtyckte och den unge fotografen kunde ta sina bilder. I en intervju med Lennart Nilsson 1980, som trycktes i Östgöta Correspondentens bilaga Regnbågen, berättade han denna historia. Artikeln illustrerades med några av de foton Lennart Nilsson tog då Key-Åberg i lokalbedövning opererade bort en käkhålecysta på en 15-årig pojke. Enligt Lennart Nilsson var bildreportaget från cystaoperationen vid Garnissionssjukhuset i Linköping ett led den utveckling som födde hans intresse för att fotografera människans inre.

Om Lennart Nilsson har skrivits åtskilliga spaltmetrar men vem var Hans Key-Åberg?

Yrkeskarriär

Hans Key-Åberg föddes i Stockholm 1886. Fadern var professor i rättsmedicin och en våra första praktiserande öronläkare. Sin öronläkarutbildning fick Hans Key-Åberg dels på Serafimerlasarettet, dels på Sabbatsbergs sjukhus, där den första öronkliniken i landet startades 1910. Förutom tjänstgöring som öron-näshalsläkare deltog han också som fältläkare i flera krig: i Belgrad 1912, i Wien 1917 och i Finland 1941. Han gjorde tidigt studieresor på kontinenten. 1923 kom han till Linköping som förste chef för stadens nystartade öronklinik. Den låg inrymd i militärsjukhuset, Garnissionssjukhuset eller ”Garnis” i folkmun. Den första tiden i Linköping var han ensam läkare på kliniken med ständig jourtjänst, stora öppenvårdsmottagningar och många kirurgiska ingrepp. Utan tillgång till antibiotika var risken stor att öron- och bihåleinfectioner kunde sprida sig in till hjärnan. Öronläkarens insatser med uppmejslingar av benet bakom örat eller bihåleingrepp var ofta livräddande. Nästan 3/4 av alla dödsfall vid dåtidens öronklinik förorsakades av infektionskomplikationer¹ något som idag är mycket ovanligt. Sulfa som fick sin första kliniska användning i mitten av 30-talet och penicillin som introducerades i

Abstrakt

Sigmund Freud och hans ledsagare in i döden

Få medicinska stormän har en så omfattande vetenskaplig produktion som Sigmund Freud och nästan ingen har det skrikvits så mycket om som om honom. Hans insats inom psykiatrin har varit betydande men har också mött massiv kritik. Under hela sitt liv producerade han vetenskapliga artiklar, polemiska inlägg, uppslag till nya lösningar av livsproblemen, ny syn på människans undermedvetna och mycket annat. Artikeln behandlar nästan uteslutande hans sista sexton sjukdomsår, då han trots sin svåra käkancer fortsatte sin vetenskapliga författarverksamhet, sin omfattande internationella skriftväxling och sin praktik som specialist inom psykoanalysen. . Hans överkäke opererades över 30 gånger och redan vid de första ingreppen 1923 receserades delar av höger överkäke. Fram till sin död 1939 orsakade smärtorna och svårigheten att åstadkomma en passande protes utomordentliga bekymmer. Dessa omständigheter hindrade honom inte från att skriva några av sina mera berömda arbeten under sjukdomstiden

Malou Hultcrantz

Professor

Öron-Näs-Halskliniken

Karolinska Universitetssjukhuset

171 76 Stockholm

Herman Diamant

Professor emeritus

Mörbydalen 21

183 52 Danderyd

Ivi-Mai Schön

Visioner kontra demokratiska majoritetsbeslut Tio judiska specialisters inbjudan till Norge och Sverige 1939

I september 1938 hade Nationernas Förbunds Danzigkommitté, med representanter från England, Frankrike och Sverige, diskuterat den situation de icke ariska läkarna i Danzig ställts inför. Kommitténs medlemmar hade då lovat att göra vad som stod i deras makt för att göra det möjligt för en eller flera av dessa läkare att få möjlighet att utöva sitt yrke i deras respektive länder

Fristaten Danzig stod under Nationernas Förbunds skydd. Dess internationellt sammansatta Danzigkommitté skulle fungera som politiskt överordnat kontrollorgan. Danzigs grundlag omfattade full religionsfrihet och fick inte ändras utan Nationernas Förbunds medgivande. 1933 erövrade nationalsocialisterna, ledda av rikstysken A. Forster, vid allmänna val majoriteten till Danzigs representation Der Volkstag. Forster försökte genomföra sitt totalitära system, men Nationernas Förbunds överkommisarie i Danzig, irländaren Seán Lester, motsatte sig bestämt varje grundlagsändring. Trots detta kom judeföljelseerna snabbt till stånd. Nationernas Förbund kunde inte ingripa. Den 1.9.1939 proklamerades Danzig införlivat med Tyska Riket.

Den 14 december 1938 skriver Norges ständige medlem vid Nationernas Förbund generalkonsul Einar Maseng¹ hem till utrikesdepartementet i Oslo att tremannakommittén vädjat till övriga medlemsstater att mottaga en eller flera av dessa läkare, som på grund av händelserna i fristaten Danzig tvingas utvandra. Einar Maseng har blivit ombedd att översända en lista omfattande namnen på sju läkare till Norges regering, med bön om övervägande om det kunde vara möjligt att mottaga en av dessa läkare. Namnen på de tre läkare, som betraktas som mest framstående av Danzigkommittén, är understrukna.²

Norges reaktion

Generalkonsul Einar Maseng får inom kort svar från utrikesdepartementet att sex av de sju läkare på listan fått tillåtelse att slå sig ned i England, Frankrike och Sverige³, så att det därför bara återstår en.

I Oslo överlämnas ärendet från Utrikesdepartementet via Socialdepartementet till den nyutnämnde Medisinaldirektören Karl Evang, som med stort allvar tar sig an uppgiften.

1938 var ledningen av den norska sjukvården tudelad.⁴ Den verkställande funktionen administrerades av ett fristående direktorat, lett av en läkare, medicinaldirektören. Lagar och budget förbereddes på ett medicinalkontor i Socialdepartementet lett av en expediteschef som var jurist. Därigenom var medicinaldirektörens makt ringa. Det norska läkarförbundet hade vid flera tillfällen försökt få en ändring till stånd, vädjat till regeringen att makten måste samlas under en läkares ledning, men

- ¹⁹ Sveriges läkarförbunds protokoll 1939, *Sveriges Läkarförbunds Årsbok 1940*.
- ²⁰ närvarande: hrr Knutson, Rousthöi, von Bahr, Fähræus, von Greyerz, Hederstad, Juhlin-Dannfelt, Sköld och Waldenström.
- ²¹ Lokalföreningarnas, sektionernas m.fl. yttranden. *Sveriges Läkarförbunds Årsbok 1940*.
- ²² Werkö, L. *Det gäller alltid livet*, AB Boktryck, Helsingborg 2000.
- ²³ Oredsson S. *Lunds Universitet under andra världskriget. Motsättningar, debatter och hjälpsatser*. Lunds universitetshistoriska sällskap. Årsbok 1996. Team Offset Malmö.
- ²⁴ Sundin, J., *Främmande studenter vid Uppsala universitet före andra världskriget, en studie i studentemigration*, Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen. Denna skrift utgör samtidigt nummer 45 i serien Studia Historica Upsaliensia. Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973.
- ²⁵ Tingsten H., *Mitt Liv. Mellan trettio och femtio*. Andra upplagan, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1962.
- ²⁶ Mutén L. "Slarvet har blivit en smädelse" Svenska Dagbladet 18.10.2000.
- ²⁷ Bäckstedt E. "Hildebrand tillbakavisar Herman Lindqvists uppgift" Svenska Dagbladet 19.10.2000.
- Odelberg W. "Hildebrand uppmanade studenterna att erkänna sitt humanitära ansvar" Svenska Dagbladet 19.10.2000.
- ²⁸ Weyler V. "Norstedts ber om ursäkt" Svenska Dagbladet 19.10.2000.
- ²⁹ Lindqvist H., *Historien om Sverige, Drömmar och verklighet*; Norstedts Förlag, Stockholm, 2000 Andra, korrigerade upplagan, Fälth & Hässler, Värnamo 2000, Kapitel 8, Hitlers beundrare i Sverige.
- ³⁰ Nycander S. "Bilderna av Bollhusmötet behöver saneras" Svenska Dagbladet 20.10.2000.
- ³¹ Om honom var det föreslaget: "Som arbeidsmulighet för ham har man enten tenkt seg tilknytning til et videnskaplig institutt eller opprettelse av en særlig bakteriologisk diagnosestasjon for ham i Nord-Norge."
- ³² Areschoug og Gyldendahl; *Store Norske leksikon*, Kunskapsforlaget, Oslo 1978.
- ³³ Stockholms mosaiska församlings hjälpkommittés handlingar, blankett ifyllt den 22.5.1940.

Summary

The attempt to save Jewish physicians from Germany by issuing invitations to neutral countries was first initiated in 1939 in Danzig, then under the protection of the League of Nations. Dr. Karl Evang in Norway and dr. J. Axel Höjer in Sweden, then heads of their respective country's Health Departments, went to considerable lengths in their efforts to obtain work permits in Norway or Sweden. In Sweden, both student unions and the medical profession were firmly opposed to allowing their foreign colleagues to enter the country, whereas Norway accepted to admit ten of the altogether 222 applying physicians, on certain conditions. Owing to the German occupation of Norway, the majority of those finally admitted had to find refuge elsewhere.

Tack till prof. Mall Stålhammar och dr. Börje Wetterholm för konstruktiva diskussioner.

Doc. Ivi-Mai Schöön

Box 1024

436 21 Askim

e-post: NHS@chemeng.chalmers.se

Lars Bergljung

Sir Geoffrey Keynes 1887 - 1982

Kirurgisk pionjär, medicinhistoriker, humanist

*Unbar the Gates of Memory: look upon me
Not as another but thy real Self. I am thy Spectre.*

William Blake

Med detta citat ur William Blakes ”The Four Zoas” inleder kirurgen, bibliografen och medicinhistorikern Geoffrey Keynes sina 1981 utgivna memoarer¹, en ur medicinhistorisk och litterär synpunkt stor läsoplevelse. Det är ett liv fyllt av kirurgiskt pionjärbete men också av en allmänskulturell insats som läsaren här får följa, intressant och roande återgivet.

Jag ger i denna uppsats en resumé av Keynes medicinska insatser inom två områden, dels hans tidiga arbete med begränsad kirurgi vid bröstcancer, dels hans pionjärinsats med thymectomi vid myastenia gravis. Dessutom beskrivs Keynes roll som medicinhistoriker och bibliograf.

Familjebakgrund och utbildning

Om man berättar att en person under sitt liv hunnit med att vara aktiv kirurg, medicinhistoriker, bibliograf och bibliofil, marskalk i brittiska flygvapnet, skulptör, bergsbestigare och entomolog med mer än amatörstatus bör detta väcka intresse även hos dem som i vanliga fall anser att det personliga i historien inget betyder.

Geoffrey Keynes var naturligtvis som alla andra ett barn av sin tid och sin miljö. För hans del var denna tid och miljö exklusiv i flera avseenden. Han föddes 1887 Cambridge, således under den senviktorsianska eran, då de engelska prestige-universiteten stod som högst i vetenskapligt och kulturellt anseende. Hans fader var Fellow vid Pembroke och modern elev vid Newnham, detta vid en tid då kvinnliga akademiker var sällsynta. Geoffreys fyra år äldre broder, John Maynard, blev 1900-talets mest inflytelserike nationalekonom (”The Economic Consequences of the Peace”). Den akademiska eliten var en sluten krets, för många en sammanslutning som genom släktband i århundranden förenats i en gemensam syn på forskningens och utbildningens mål och mening.² Geoffrey Keynes lämnade inte denna krets utan gifte sig med Margaret Darwin, barnbarn till Charles Darwin vars släkt fortfarande tillhör de akademiska familjerna Cambridge.² Denna miljö var samtidigt en inträdesbiljett till konstnärliga och litterära kretsar, med många

**Åke Nordenram, Per Åstrand, Per-Gunnar Nord,
Gunnar Paulin & Hartmut Feldmann**

En sjukhusanknuten käkkirurgisk kliniks tillkomst och utveckling

I forna tider hade människor i allmänhet mycket begränsade möjligheter att få käkkirurgisk hjälp. I allmänhet inskränkte den sig till att extrahera värkande, karierade eller parodontologiskt skadade tänder. De terapeuter som utförde dessa ingrepp utgjorde en heterogen samling av läkare, fältskärer, tandläkare, smeder, kloka gubbar, munkar etc. - eller måste kanske vederbörande själv försöka hjälpa sig på ett eller annat sätt. Det blev följaktligen många tänder som extraherades, och ett extremt, säkert dess bättre oslagbart extraktionsrekord sattes enligt Guinness rekordbok av munken Giovanni Battista Orsenigo från Rom. Han lär ha extraherat 2 000 744 tänder under perioden 1868-1904 (i genomsnitt 185 per dag).

Möjligheterna att utföra framgångsrik käkkirurgisk behandling av sjukliga tillstånd i tand-, mun- och käkområdet har emellertid utvecklats, särskilt under senare hälften av 1 900-talet (Nordenram, 2001). Nedan ges exempel på detta från käkkirurgiska kliniken i Linköping. Denna klinik har utvalts, eftersom ett komplett redovisningsmaterial finns sedan dess start 1947.

Odontologisk konsultverksamhet före 1947

Innan den odontologiska kirurgkliniken startade 1947 vid Linköpings Centrallasarett, fanns där en konsultverksamhet för patienter med akuta odontologiska åkommor. Det kunde röra sig om infektioner i tand-, mun- och käkområdet, tand- och käkfrakturer, komplicerade tandextraktioner etc.

Den första odontologiska konsulten vid Linköpings Centrallasarett var Johan Olsson ("Tand-Olle") som 1894 fått legitimation som tandläkare. Han tjänstgjorde under perioden 1920-37. Efter honom kom Helge Hed som samtidigt drev privatpraktik med företrädesvis käkkirurgisk och ortodontisk behandling. Hed hade studerat käkkirurgi, käkortopedi och plastikkirurgi i Wien 1936-37 och deltog 1942 som käkkirurg i Tyskland under andra världskriget. Helge Hed var föregångsman inom svensk käkkirurgi. Långt tidigare än andra arbetade han med öppen reposition av käkfrakturer, käkledskirurgi, behandling av gomdefekter etc. Från Helge Heds tid som konsult vid centrallasarettet i Linköping finns väl bevarade patient- och operationsjournaler (inkluderande röntgen) som beskriver hans verksamhet.

Utvecklingen efter 1947

Planerna på att inrätta s. k. Folktandvård i Sverige började diskuteras redan 1904, men folktandvårdsorganisationen kom inte att införas förrän 1938. Ett villkor

Helge Hed, föregångsman inom svensk käkkirurgi, startade kliniken och var dess chef under de första 24 åren.

Verksamhetens omfattning vid kliniken har successivt ökat från exempelvis 389 operationer 1950 till 1514 1999.

Behandlingspanoramata har även ändrat karaktär under årens lopp. Från början präglades behandlingarna av människors dåliga tandstatus med behov av så kallad dentoalveolär kirurgi. Numer utförs tack vare utvecklingen mera resurskrävande och avancerat arbete exempelvis gällande traumakirurgi, ortognat kirurgi och implantatkirurgi.

Vetenskaplig forskning liksom käkkirurgisk specialistutbildning och undervisning för läkarstuderande har också tillkommit och utvecklats vid kliniken.

Den sjukhusanknutna, käkkirurgiska behandlingen i Linköping har sålunda successivt anpassats till det förändrade vårdpanoramata under 1900-talet, och verksamheten torde kunna betecknas som representativ för den betydande utvecklingen som skett inom ämnesområdet käkkirurgi.

Litteratur

Arnstedt, A.: *Tandvårdens rötter i Östergötland*. Samhällsodontologiska Enheten, Samhällsmedicinskt Centrum vid Universitetssjukhuset i Linköping 1994

Hellem, S.: *Blood supply and microvascular flow in mandibular bone*. Linköping University Medical dissertations No 175, 1984.

Lundström, I.: ”Oral medicin i Linköping - verksamheten under ett år”. *Tandläkartidningen* Årg. 87, Nr 15, 1991.

Nordenram, Å.: ”Autotransplantation of teeth. A clinical and experimental Investigation”. *Acta Odont.* 1963 Suppl. 33.

Nordenram, Å.: ”Från tandextraktioner till avancerad specialitet – Utvecklingen av käkkirurgi”; *Incitament* 71. 2001.

Summary

Surgical treatment of diseases in the oral cavity and the jaws has been performed since ancient times. However, in the beginning there were mostly simple tooth extractions and treatment of oral infections which could be done. The therapists consisted of a heterogenic group (physicians, barber-surgeons, dental surgeons, smiths, monks etc.).

In the beginning of the 20th century great progress was made. Dental surgeons were employed as consultants in hospitals. And when the national dental service in Sweden (Folktandvården) was established 1938, departments of oral surgery (*Odontologiska institutionen, Karolinska Institutet*) were established.
E-mail: ake.nordenram@privat.utfors.se

Abstract in English

Psychiatric casualties among soldiers constitute an inevitable part of modern warfare. For the past hundred years Medicine and Society have shown a growing interest in the combat reactions. The focus has shifted from an organic one towards a psychological and psychiatric perspective. Cultural, social, economical and political forces have influenced the scientific development from the *Shell shock* to

Posttraumatic Stress Disorder.

The aims of this literature review are to describe how military psychiatry has viewed combat reactions and in what way this has affected civil psychiatry and medicine in general, and also to follow the development of the diagnosis *PTSD*. Furthermore, one aim was to study the events in Congo in 1961 when Swedish UN-soldiers participated in combat.

The military and associated psychiatrists has by different means tried to prevent and treat psychiatric casualties, but the knowledge was constantly forgotten and the principles of PIE-treatment (proximity, immediacy, expectancy) had to be reinvented over and over again. The experiences of military psychiatry have in some aspect enriched medical science but did also raise questions. Many factors seem to have interacted in the creation of *PTSD* and this diagnosis is still being questioned and debated. In 1961 *PTSD* did not exist and according to a follow-up study by Kettner the Swedish soldiers who suffered psychological combat reaction did not differ significantly from the rest, except that they were younger.

This study has shown that the dilemma of either serving the demands of war or the individual is a common feature among military psychiatrists. Second, during the last decades there has been a convergence trend of military psychiatry and civil catastrophe psychiatry. The military psychiatry is now part of the socio-medical movement of psychotraumatology. Finally, for every war since World War I physicians and psychiatrists have had to relearn the importance of PIE-treatment.

Anna Levin, Peter M Nilsson

Department History of Medicine, University of Lund, Sweden

were built in these hospitals.

The department of oral surgery at the University hospital in Linköping started 1947 and is presented in this paper. Dr. Helge Hed, originator of the department, was chief oral surgeon the first 24 years.

The surgical activity was gradually increased from 389 operations in 1950 to 1.514 in 1999, and the number of jaw fractures treated in 1948 were 21 and in 1999 73.

The treatment panorama has changed during the years. At first the poor dental status of the patients characterized the situation and minor dentoalveolar surgery was usually performed. Later more advanced oral surgery e. g. trauma-surgery, orthognatic surgery and dental implantology has been done - and in addition a lot of scientific research and programmed instructions in oral surgery for dental surgeons and medical students.

To sum up, the development of the department of oral surgery at the University hospital in Linköping has been well adjusted to the gradually more demanding treatment and it is representative of the successful development of Swedish oral surgery during the 20th century.

*Åke Nordenram, Professor
Duvvågen 15, 141 72 Huddinge*

Framväxten av en diagnos – synen på psykiska krigsreaktioner under 1900-talet med fokus på FN-svenskarna i Kongo 1960 – 64

Att människan påverkas psykiskt under och efter krig, katastrofer och andra trauma har genom historien noterats och dokumenterats. Att som soldat eller civil person genomleva ett krig leder i förlängningen ofta till svåra minnen, mardrömmar, undvikande, problem med ångest och spänningstillstånd. De senaste 100 åren har soldaternas reaktion i samband med krig och strider på allvar uppmärksammats inom medicinen och i samhället i stort. Behandlingar och bemötande har provats och förkastats i omgångar. Etiologi och predisposition har debatterats. Diskussionen har stundtals varit livlig, åsikterna många och inte sällan starkt divergerande. De extrema förhållanden under krig och strider har gett psykiatrin enastående möjligheter och unika tillfällen att studera människors psykiska reaktioner. För psykiatriker i det militära handlade det dock inte enbart om att kartlägga och förstå, eller bota, utan framförallt om att se till att soldaten var i skick att åter delta i strid. Det är sannolikt att dessa uppgifter inte alltid gick att förena. De militära behoven sammanföll inte alltid med individens behov.

Problemformulering

Hur har synen på psykiska och psykiatriska reaktioner i samband med krig varierat och förändrats genom medicinhistorien och på vilket sätt kan detta ha bidragit till att driva den medicinska utvecklingen framåt? Under första världskriget talade man om *shell shock*. Senare användes begreppen/diagnoserna *stridsutmattning* samt *posttraumatiskt stressyndrom* (PTSD). Rör sig detta i grunden om samma fenomen och där endast namnet skiftat under 1900-talet, eller har varje tid med sina krig och sin samhällliga och kulturella kontext sin egen unika symtomatologi och diagnos? Här beskrivs framväxten av det diagnostiska begreppet *posttraumatiskt stressyndrom* inom DSM-systemet. Hur skapades detta diagnostiska begrepp? Är *posttraumatiskt stressyndrom* resultatet av medicinsk utveckling och forskning eller framdrivet av ett samhällligt eller kanske politiskt behov?

Mellan 1960-1964 tjänstgjorde svenska FN-soldater i Kongo. Genom att studera denna händelse och en efterföljande doktorsavhandling görs ett försök att se hur försvarspsykiatrin kan appliceras på den civila psykiatrin. Vad hände? Vad kan man dra för lärdom av denna händelse? Detta var något som alltmer växte fram som en fördjupningsaspekt.